

оригинален научен труд
УДК: 811.163.3'367.2

ПОЛИФУНКЦИОНАЛНОСТА НА *ДА НЕ*-ПРАШАЊАТА

Марија Кусевска

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Р. Македонија

Елени Бужаровска

Филолошки факултет „Блаже Конески“ Скопје, Р. Македонија

Лилјана Митковска

Прв приватен универзитет-ФОН

Key words: pragmatic analysis, communication functions, common ground, positive politeness, horizontal distance

Summary: This paper undertakes a pragmatic analysis of *da/ne* (yes/no)-questions in Macedonian in order to determine their communicative functions in various contexts: offer, encouragement, empathy, disapproval, irony, etc. In comparison to polar *dali*-questions, which require a positive or negative response, *da/ne*-questions are biased because they require confirmation of the speaker's presupposition about the polarity of the answer. This function can be achieved only if the addressee shares common ground and correctly interprets the presupposition of the speaker. The semantic feature of bias makes these questions suitable for signaling positive politeness and small horizontal distance between interlocutors.

Клучни зборови: прагматичка анализа, комуникациски функции, ситуациски контекст, позитивна учтивост, хоризонтално растојание

Резиме: Во овој труд се спроведува прагматичка анализа на *да не*-прашањата во македонскиот јазик (*Да не сакаш да се напиеш нешто?*) за да се определат нивните комуникациски функции во различни контексти: понуда, поттикнување, емпатија, неодобрување, иронија, и сл. За разлика од поларитетните *дали*-прашања, кои изискуваат потврден или одречен одговор, *да не*-прашањата се пристрасни бидејќи бараат потврда на претпоставката на говорителот. Таа функција може успешно да се реализира само ако соговорникот го познава ситуацискиот контекст и правилно ја толкува претпоставката на говорителот. Семантичката одлика на „пристрасност“ ги прави *да не*-прашањата погодни за сигнализирање позитивна учтивост и помал степен на хоризонтално растојание меѓу соговорниците.

1. Вовед

Од типолошка гледна точка побудува интерес фактот што во македонскиот јазик постојат посебен вид прашања што по својата

форма претставуваат негирани *да*-конструкции. Заради формата ги нарекуваме *да не*-прашања (1).

(1) Да не дојде Марко?

Покрај овие прашања во македонскиот има уште два вида прашања што постојат и во други јазици: првите се прашања со кои се бара некоја информација за темпорални, локативни, каузални и други околности поврзани за комуницираниот настан, на пр. за доаѓањето на Марко во (2). Вторите се познати како „поларитетни“ или *дали*-прашања со кои се бара потврда или негација на вистинитоста на пропозицијата кодирана со прашањето. Во (3) говорителот сака да знае дали доаѓањето на Марко е вистина или не. Затоа тие нудат две алтернативни можности за одговор преку епистемички спротивните *да* (ако настанот е вистинит) или *не* ако е неистинит. Овие прашања се оформуваат со нагорна интонација со или без прашалната честица *дали* или *ли*.

(2) Кога/каде/зошто дојде Марко?

(3) Дали дојде Марко? / Дојде ли Марко? / Дојде Марко?

Како и *дали*-прашањата, *да не*-прашањата имаат нагорна интонација и на прв поглед само се разликуваат по присуството на прашалното *дали* наспроти *да не*. Тополињска (2009: 54) ги смета овие прашања како тип на *дали*-прашања „во кои оној што поставува прашање изразува сомневање, нелагодност при мислата дека одговорот би можел да биде позитивен“ (*Да не си го поканил?*). Но во нашите претходни истражувања докажавме дека двата типа прашања (*дали* и *да не*-прашања) се само привидно слични и дека меѓу нив има суштински семантички и прагматички разлики.

Во македонската лингвистика досега *да не*-прашањата се обработени во два наши посебни труда кои осветлуваат различни аспекти на оваа прашална конструкција.¹ Во првиот труд (Бужаровска, Митковска, во печат) тие се разгледуваат од типолошка перспектива во склоп на другите негирани *да*-конструкции, со акцент на нивната семантика. Во вториот труд (Mitkovska, Vižarovska, Kusevska, во печат) прашалните *да не*-конструкции се сместуваат во доменот на прагматиката како средства со кои се изразува дистанцирање (*distance*), за кој ќе го користиме терминот ‘растојание’. Во овој труд ги анализираме овие констструкции од друг аспект: се фокусираме на полифункционалноста на *да не*-прашањата во дискурсот и преку анкета ги утврдуваме нивните прагматички функции.

¹ „Негираните независни *да*-конструкции“, во Зборникот на трудови за субјунктивот (МАНУ) и “Macedonian *да не*-questions as distance markers” во зборник трудови посветен на растојанието во јазикот (Cambridge University Press).

2. Семантиката на *да не*-прашањата

Пред да преминеме на прагматиката на овие прашања треба да ја објасниме нивната семантика бидејќи семантиката ги предодредува прагматичките функции. Сметаме дека *да не*-прашањата се посебен вид на поларитетни прашања бидејќи нивната комуникациска цел е потврда на претпоставката дали нешто е вистина или не, а не потврда или негирање на вистинитоста дека нешто е факт. Така поларитетното прашање од типот *Дали дојде Марко?* пресупонира само два можни одговора – позитивен или негативен, додека со прашањето *Да не дојде Марко?* покрај тоа што се бара позитивен или негативен одговор, постои извесно претпочитање на едниот или на другиот одговор. Во конкретниот случај говорителот мисли дека Марко дошол и затоа бара потврда на таа претпоставка. Затоа во предметната литература прашањата со оваа функција се познати како ‘пристрасни’.²

2.1. Логичка и прагматичка пресупозиција

Ако во *дали*-прашањата пресупозицијата е ‘не знам дали тоа што го прашувам е вистина или не’ во *да не*-прашањата таа е ‘мислам дека тоа што го прашувам е вистина/или не е вистина’. Значи во (3) говорителот бара од соговорникот потврда или негирање на фактот за доаѓањето на Марко, додека во (1) говорителот претпоставува дека Марко дошол и бара од соговорникот потврда или негирање на неговата претпоставка.

Од гледна точка на логиката, значенската разлика меѓу овие два вида прашања се должи на различен вид пресупозиција што ги карактеризира овие прашања: *дали*-прашањата имаат логичка, а *да не*-прашањата дискурсна пресупозиција. Следствено, во првиот случај се работи со логичката пресупозиција која претставува релација меѓу две пропозиции (Yule, 1996: 26). Бидејќи логичката пресупозиција подразбира знаење дека нешто е или не е вистинито (Givón, 1984: 328), кога истата се негира вистинитоста на пропозицијата останува непроменета. Фактот дека Марко дошол е вистинит независно дали говорителот знае за тоа или не.

(4) Знаам дека дошол Марко. Не знам дека дошол Марко. (> Марко дошол)

² Во англојазичаната литература се нарекуваат *biased* (Dukova-Zheleva, 2010). Тие се разликуваат од т.н. *tag-questions* со кои се бара потврда на понудениот одговор како во *You will help me, won't you? 'Ke ми помогнеш, нели?*. Во македонскиот јазик такви се прашањата со прашалната честичка *нели*.

Дискурсната пресупозиција се заснова на контекстуалното знаење (односно знаење на дадената ситуацијата) стекнато од претходното искуство на говорителот. При таква пресупозиција говорителот, познавајќи ја ситуацијата, прашува за можноста пропозицијата да е вистинита, а не за нејзината вистинитост. Врз таа когнитивна база – познавање на ситуацијата – говорителот кога користи *да не*-прашање ја активира пресупозицијата ‘мислам дека ја остави вратата отворена, потврди’ во (5), и ‘мислам дека не купи леб, потврди’ во (6).

(5) Да не ја остави вратата отворена? (по звукот на силен тресок на врата)

(6) Да не купи и ти леб? (кажав дека јас ќе купам)

2.2. Граматикализација на *да не* во епистемички маркер

Ние го прифаќаеме гледиштето на Палмер (Palmer, [1998] 2001: 24) дека секој експонент на епистемичка модалност изразува проценка за вистинитоста на пропозицијата на која се однесува и дека таа проценка или суд се базира на дедукции (од фактите) и претпоставки (од општото знаење). *Да не*-прашањата може да се сметаат за такви експоненти затоа што со нив говорителот го проценува епистемичкиот статус на пропозицијата кога, врз база на контекстот, изразува извесно претпочитање на позитивниот или негативниот одговор.

Фактот дека *да не*-прашањата, за разлика од *дали*-прашањата, не можат да се употребат за добивање одговор на општо познати вистини или факти потврдува дека тие имплицитно изразуваат суд за епистемичкиот статус на пропозицијата.

(7) *Да не земјата се врти околу сонцето?

(8) *Да не тече Вардар низ Скопје?

Но што е тоа во *да не*-прашања што го носи епистемичкото значење? Одговорот е еднозначен – тоа е составот *да не*. Во нашето претходно истражување ние изнесовме хипотеза за граматикализација на субјунктивната честичка *да* и маркерот на негацијата *не* во една прашална честица *да не* со „пристрасно“ поларитетно значење. Сметаме дека двете компоненти, *да* и *не*, се соединиле во осамостоена лексема *да не* која врши функција на епистемички дубитативен маркер. Независниот статус на составот *да не* се докажува со подолу наведените својства.

а) единствена интонација

Во *да не*-прашањата двете честички *да не* се обединети во една неакцентирана интонациска целина. Реченичниот акцент никогаш не паѓа на прашалниот маркер, туку најчесто на глаголот. Интонациската

слеаност на *да не* укажува на поместувањето на синтагматската граница: таа веќе не се наоѓа меѓу *да* и *не*, туку меѓу ‘да не’ и глаголот. Тој факт сведочи дека модалните честички *да не* подлегнале на процес на граматикализација (Horper & Traugott, 1993, Heine, 2001) што довел до големи синтаксички промени: приглаголската негативна честичка се одделила од глаголот и се „здружила“ со субјунктивниот маркер *да*.

б) негација со *не*

Дополнителен доказ дека *да* и *не* се „споиле“ во еден состав е фактот што негативниот маркер, честичката *не* во составот *да не* не ја врши функцијата на негирање. Споредбата меѓу примерите (9) и (10) покажува дека (10) претставува негација на (9) која се постигнува со употреба на дополнителен негативен маркер.

(9) Да не пишуваш за тоа? (веројатно пишуваш)

(10) Да не не пишуваш за тоа? (веројатно не пишуваш)

(11) Да не пишуваш за тоа! (ти забранувам)

Во примерот (11) истата пропозиција се употребува во директивен говорен чин со акцентирано *не*, исто како во (9), што значи дека комуникациска цел на исказите е негацијата.

в) комбинација со аорист и перфект

Во субјунктивните и кондиционалните конструкции честичката *да* претставува слободна морфема во тесна врска со глаголот, односно се јавува со врзани глаголски форми (*да напишам*, *да пишував*). Но во епистемичките контексти таа се одвојува од глаголот и може да се комбинира со независни, темпорално обележани глаголски форми, како што се на пр. аористот и перфектот. Тоа покажува дека глаголот не е зависен од честичката *да* и има тенденција да се врзе со претходниот елемент.³

(12) Да не замина / има заминато / заминал Марко?

3. Прагматичката база на *да не*-прашањата

Во досегашната дискусија ја спомнавме важната улога што ја има контекстот и знаењето на ситуацијата за успешно разбирање на *да не*-прашањето. Не е случајно што тие не се употребуваат за потврдување на некој општо познат факт (примери 6–8) или во

³ Граматикализацијата на *да не* заслужува посебно истражување. Тука само потсетуваме дека слични процеси со помал или поголем степен на фузија меѓу двата елемента настанале со *како* и *да* (*Како да слушнав нешто*), и *мора* и *да* (*Мора да слушал нешто*). За првиот епистемички маркер пишува Бужаровска (2006), а за вториот Wiemer (2014).

ситуација кога соговорникот не ја познава ситуацијата добро. Таквата употреба е прагматички девијантна.

Но, сепак, зошто е толку важен контекстот за прагматички правилна употреба на *да не*-прашањата? Ќе го објасниме ова преку анализа на (12) и (13). Ако сретнеме некој непознат на улица и го прашаме (12) ние претпоставуваме дека тој живее во близина и затоа веројатно го знае одговорот. Тука се работи за егзистенцијална пресупозиција (Yule, 1996: 28) креирана од глаголот *има*.

(12) Да не има пошта тука некаде?

Би било чудно ако му поставиме *да не*-прашање од личен карактер на некого што добро не го познаваме.

(13) Да не работите во туристичка агенција?

Позитивниот одговор на соговорникот *Да, од каде знаеш?* укажува на тоа дека говорителот има некоја претпоставка што ги направил врз основа на изгледот или однесувањето на соговорникот, а не врз претходното знаење. Тоа значи дека говорителот имал погрешна претпоставка дека соговорникот ја познава ситуацијата. Со други зборови, двајцата соговорници немаат заедничко знаење за ситуацијата, односно не го делат „контекстот“, концепт кој во поновата литература е близок со концептот на ‘заедничка основа’ (common ground). Овој термин е централен во теориите за прагматика, социолингвистика и контекст (Fetzer & Fischer, 2007: 1–13). Ова е комплексен концепт што опфаќа неколку вида знаење: објективното знаење на говорителите за светот стекнато од искуството, образованието и сл, и социокултурното познавање на средината, но исто така познавањето на конкретната ситуација во која се одвива комуникацијата. Контекстот не претставува еднаш зададена константа туку „ситуациска позадина“ која ја воспоставуваат соговорниците во дадената ситуација и при меѓусебна комуникација сигнализираат како ја интерпретираат истата (Fisher, 2007: 48).

Со оглед на фактот дека за правилната интерпретација на *да не*-прашањата неопходен предуслов е постоењето на заедничката прагматичка основа кај соговорниците, сметаме дека со овој тип прашања соговорниците сигнализираат дека делат заедничка основа.⁴ Како што покажуваме во понатамошна дискусија *да не*-прашањата се успешно употребени само во ситуации кога говорителот очекува дека

⁴ Постојат и други јазични маркери за изразување на заедничката основа. Така, модалните и дискурсни честички може да се сметаат за граматикализирани средства со таква функција (Fischer, 2007; Fetzer & Fischer, 2007; Bayer & Obenauer, 2011; Schmerse et al., 2013).

неговата претпоставка ќе биде правилно разбрана од страна на соговорникот.

4. Прагматичката функција на *да не*-прашањата

Да не-прашањата се употребуваат во говорни чинови во кои говорителот му се обраќа на соговорникот со различна цел зависно од намерата: да побара потврда за некоја инфомација, да даде поттик за нешто, да понуди, да предложи, и сл. Директната, главно усната комуникација, меѓу соговорниците се рефлектира во тоа што овие прашања имаат колоквијална нијанса. И најважната нивна карактеристика – контекстуална полифункционалност – исто така се должи на нивната примарна употреба во говорните чинови. Затоа тие можат да изразат различен личен став кон кажаното (поточно „прашуваното“): неодобрување, загриженост, иронија, чудење, учтивост, емпатија, предупредување и сл. Така (14) може да има најмалку две интерпретации зависно од контекстот: а) неодобрување и предупредување: говорителот не очекува и не сака тоа да се случи и проверува дали Марија са јавила, б) надеж дека тоа се случило и ако не, тогаш говорителот индиректно ја потсетува Марија да се јави.

(14) Марија, да не му се јави на Марко?

Прагматичката функција на овие прашања јасно се пројавува во говорните чинови на понуда. Ако ги споредиме прашањата (15) и (16) станува очигледно дека (15), оформено како пристрасно прашање, има поприсен тон, а (16) звучи неутрално па затоа се очекува поформален потврден одговор од типот *Благодарам, да* или *Да, ако не ви е тешко*. Со (15) говорителот покажува дека се грижи за соговорникот и самиот нуди кафе очекувајќи позитивен одговор и сакајќи да го „поштеди“ од премногу директниот позитивен одговор.

(15) Да не сакате кафе? – Па да, може.

(16) Дали сакате кафе? – ?Па да, може.

Двете понуди се разликуваат по т.н. прагматичко растојание (дистанцирање). Поларитетното прашање со *дали* изразува поголемо растојание меѓу соговорниците од пристрасното со *да не*. Затоа ние сметаме дека *да не*-прашањата служат за изразување помало хоризонтално растојание помеѓу соговорниците.

Под растојание се подразбира општествено растојание меѓу соговорниците кое може да биде вертикално или хоризонтално. Вертикалното растојание се однесува на позицијата на соговорниците на општествената скала. Таквата позиција се одредува според хиерархиските односи така што тие што се погоре поседуваат поголеми

општествена моќ и статус. Затоа вертикалното растојание во дискурсот директно се поврзува со моќта и статусот на говорителот. Хоризонталното растојание зависи од односите меѓу соговорниците: дали се блиски, фамилијарни или далечни и формални.⁵

Социолингвистичкиот феномен на растојание е поврзан со прагматичкиот феномен на учтивост. Централен концепт во теориите за учтивост е концептот за *лицето* (Goffman, 1967; Brown & Levinson, [1978] 1987) кое се однесува на сликата која соговорниците во текот на комуникацијата ја стекнале за себе. Браун и Левинсон (Brown & Levinson, [1978] 1987) наведуваат дека *лицето* се состои од два аспекта: *негативно лице* и *позитивно лице*. *Негативното лице* ја изразува потребата на соговорниците нивните дејства да не бидат попречувани од другите; *позитивното лице* се однесува на потребата на секој припадник да биде прифатен и почитуван од другите припадници на заедницата. Во комуникацијата соговорниците се трудат да не го повредат лицето на соговорникот, користејќи соодветни комуникациски стратегии и јазични средства, т.е. стратегии за *негативна* и *позитивна учтивост*. Какви стратегии и јазични средства ќе бидат употребени зависи од општественото растојание (distance) меѓу соговорниците, нивната релативна моќ (power) и степенот на наметнувањето (rating of imposition). Нашата анализа на *да не-прашањата* укажува на нивната поврзаност со овие два вида учтивост.

5. Полифункционалност

Досегашните примери со *да не-прашања* покажуваат дека на прагматички план тие служат за изразување помало хоризонтално растојание и позитивна учтивост. Претходно утврдивме дека нивната основна семантичка функција е барање потврда/порекување на претпоставката на говорителот и дека таа семантика се реализира само ако соговорниците го познаваат ситуациониот контекст. И тука се потврдува дека контекстуалното значење на овие прашања зависи од прагматиката: од контекстот и од комуникациската цел на говорителот. Со други зборови, основната семантика на *да не-прашањата* може да ја обликуваат и други комуникациски цели на говорителот зависно од контекстот.

⁵ Spencer-Oatey (1996) наведува неколку параметри со кои може да се мери хоризонталното растојание: слична/различна општествена положба, честота на контакти, солидарност, фамилијарност, блискост, и сл.

а) говорителот покажува некој став или чувство за соговорникот

Погоре спомнавме дека со употреба на *да не*-прашање говорителот може да искаже разни емоционално обоени ставови за соговорникот: (не)одобрување, прекор, иронија, загрженост и сл. Во (17) и (18) се претпоставува дека одговорот е позитивен заради контекстуални индикации (изгледот на соговорникот, знаењето за испитот, знаењето за симпатијата кон Марко, и сл).

(17) Да не си паднала на испит? Изгледаш тажна.

(18) Да не го сретна Марко? Целата светиш.

Но истовремено говорителот изразува и емоции: сочувство во (17) и радост, емпатија во (18), чувства што би требало да се сметаат како сигнали на позитивна учтивост. Од друга страна, во овие прашања има и елементи на негативна учтивост: ненаметливост и такт, бидејќи на соговорникот му се дава избор да се довери или не, но истовремено му се олеснува да го каже проблемот ако сака.

Ако говорителот сака да изрази став дека не го одобрува тоа за што прашува (19) тогаш се очекува негативен одговор. Во (20) неодобрувањето преминува во прекор. Дополнителен сигнал дека говорителот има заземено став се и лексичките показатели од типот *веќе, уште, пак, случајно* и сл.

(19) Да не случајно сакаш да го купиш овој цемпер?

(20) Да не ги потроши веќе сите пари?

Има случаи кога *да не*-прашањата се користат само како коментари со кои говорителот изразува чудење и запрепастеност (21) или критика (22). Тоа значи дека тука овие прашања ја изгубиле својата епистемичка природа (не се веќе прашања) и преминале во експресивни искази.

(21) Да не си паднал од Марс?!

(22) Да не си полудел?!

б) говорителот алудира на нешто

Во некои контексти *да не*-прашања се употребуваат како индиректни говорни чинови што имаат имплицирано значење (Searle 1969). Честопати се манипулативни: *да не*-прашањето треба индиректно, преку конверзациска импликатура,⁶ да го поттикне соговорникот на акција. Говорителот очекува позитивен одговор на

⁶ Терминот 'импликатура' (implicature) се однесува на имплицитното значење на одредена лексема или конструкција што се појавува во определен контекст (Levinson, 1983; Yule, 1996). Така една лексема може да има неколку контекстуални значења зависно од тоа каква импликатура се создава во тој контекст. Всушност, импликатурите ги поттикнуваат механизмите на семантичка промена (Traugott & Dasher, 2002), а различните контекстуални значења претставуваат полисемисија.

своето „невино“ прашање а всушност му сигнализира на соговорникот дека од него нешто се бара. Затоа неопходно е соговорникот правилно да го „прочита“ прашањето. Таквите прашања функционираат како алузија (23) или потсетување (24), и се успешни само ако соговорникот го разбира скриеното значење. Во случај ако претпоставката на говорителот останала неразбрана тие може да се сфатат како директни прашања.

(23) Да не плаче бебето? (> оди да видиш)

(24) Да не врне надвор? (> оди собери ги работите од балконот)
в) говорителот нуди нешто

Во понудата говорителот не поаѓа од претпоставката за негативен или позитивен одговор, туку од учтивоста. *Да не-прашањата* се помалку директни од *дали-прашањата* и затоа се користат за изразување пријателска понуда како во (25) и (26). Основната цел на *да не-прашањата* е да пренесат позитивна учтивост, но во нив има и елементи на негативната учтивост. Говорителот покажува дека е пријателски расположен кон соговорникот и затоа е спремен да направи услуга. Со тоа тој изразува несебичност и грижа за соговорникот но истовремено му помага да направи избор меѓу позитивниот и негативниот одговор.

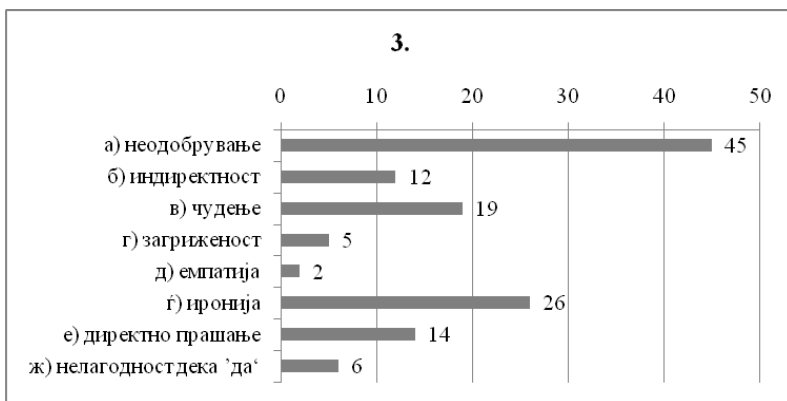
(25) Да не сакаш превоз? Да не немаш превоз? (> спремен сум да те носам со кола)

(26) Да не сакате нешто за пиење? (> не се срами да ме замолиш)

6. Проверка на полифункционалноста на *да не-прашањата* преку анкета

Во делот 4 истакнавме дека најважната карактеристика на *да не-прашањата* е нивната контекстуална полифункционалност. Во делот 5 ги објаснивме трите поголеми функции на овие прашања. Но сепак, за да избегнеме субјективни судови сакавме да определиме преку инструмент како што е анкетата дали различни испитаници исто ги разбираат ситуациите со *да не-прашање*. За таа цел составивме анкета со 10 разни ситуации, при што секоја содржеше такво прашање, и осум можни функции на *да не-прашањата*: неодобрување, загриженост, иронија, чудење, директно прашање, индиректност, нелагодност дека ‘да’ (т.е. дека одговорот ќе биде позитивен). Учествуваа 86 испитаници, од кои преовладуваа испитаници од женски пол на возраст од 18 до 40 години. Од нив се бараше да ја определат функцијата на *да не-прашањето* во секоја ситуација. За некои ситуации беа заокружени повеќе одговори.

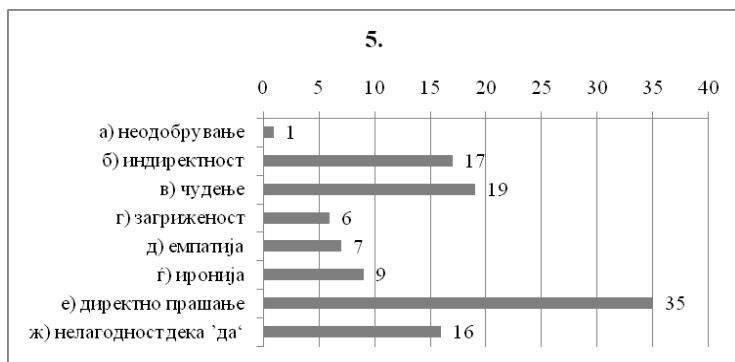
Резултатите што ги добивме од анкетата беа во некоја мера изненадувачки бидејќи очекувавме дека одговорите ќе бидат поусогласени: дека повеќето испитаници ќе изберат едно доминантно значење на *да не*-прашањето во секоја ситуација. Испадна дека во сите ситуации едно значење (доминантното) беше избрано помалку или повеќе од третина испитаници, а другите значења беа распределени со поголема или помала застапеност меѓу останатите испитаници. За пример ја даваме дистрибуцијата на одговорите во ситуација бр.3: *А: Косава ти е жижи! Да не претера малку? Б: Па ако де. И јас малку да излезам од шаблон.* Ако околу третина од испитаниците (35%) тука го интерпретирале *да не*-прашањето како неодобрување, другите две третини го сфатиле различно: како иронија, чудење, директно прашање, изразување индиректност, а па дури и како емпатија.

Слика 1. Дистрибуција на значењата на прашањето во ситуација бр. 3

Интересни се резултатите со понудите каде што испитаниците избрале одговор 'директно прашање'. Тоа покажува дека овој тип прашања во понудите станал толку чест што говорителите ги восприемаат како обични прашања. Сепак изненадува дека во доста ситуации некои испитаници го сфаќаат *да не*-прашањето како директно што индицира дека се многу вообичаени во секојдневниот говор и дека *да не*-прашањата во извесни функции (како на пр. понудите) се конвенционализирале, односно станале конвенционално средство. Но може да има и други причини. Во ситуација бр.5 (*Баи убаво ти стои фустанов. Да не си ослабнала?*) интерпретацијата 'директно прашање' доминира. Ова може да се должи на тоа што значењето 'емпатија' (што би одговарало на оваа ситуација) честопати

се поврзува со непријатни ситуации а не пошироко, во смисла споделување и на радосни емоции.

Слика 2. Дистрибуција на значењата на прашањето во ситуација бр.5

7. Заклучок

Во овој труд спроведовме прагматичка анализа на *да не*-прашањата со цел да ги определиме нивните контекстуални значења. *Да не*-прашањата личат на поларитетните *дали*-прашања по тоа што изискуваат потврден или одречен одговор и прашањето го градат со помош на прашални честички: *дали*, односно *да не*. Тие се разликуваат од поларитетните *дали*-прашања на семантичко и на прагматичко ниво. Од семантичка гледна точка прашалната честичка *да не*, покрај поларитетното значење *да* или *не* (слично со *дали*), пренесува пристрасно значење ‘а можеби случајно е да’ (односно не). На прагматички план тие сигнализираат позитивна учтивост и помал степен на хоризонтално растојание меѓу соговорниците, но навлегуваат и во сферата на негативната учтивост бидејќи му олеснуваат на соговорникот да даде поларитетен одговор. Нивната основна функција е барање потврда на претпоставката на говорителот но таа функција може успешно да се реализира само ако соговорникот го познава ситуацискиот контекст и правилно ја толкува претпоставката на говорителот. Со оглед на својата висока полифункционалност оваа конструкција може да изрази голем број комуникациски функции во различни контексти: барање потврда, поттикнување на делување, понуда, изразување емпатија, загриженост, неодобрување, иронија, неверување, чудење и сл. Зависно од контекстот *да не*-прашањата добиваат различни значења, дури и истото *да не*-прашање може да се интерпретира различно во иста

ситуација. Тоа се покажа во одговорите на анкетата што ја спроведовме со 86 испитаници. Големата разноликост во разбирањето на функцијата на *да не*-прашањето од страна на испитаниците сведочи дека самата конструкција не поседува детерминирана „вродена“ функција туку таа се интерпретира од поширокиот и потесниот контекст во кој е употребена.

Литература:

- Тополињска. Зузана. 2009. Полски-Македонски граматичка конфронтација. *Негаџија* (9). Скопје: МАНУ.
- Bayer. Josef. and Obenauer. Hans-Georg. 2011. Discourse particles, clause structure, and question types. *The Linguistic Review* 28, 449–491.
- Brown. Penelope. and Levinson. Stephen. C. 1987. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bužarovska. Eleni. 2006. Pathways of Semantic Change: from similarity marker to sensory evidential. *Slavia Meridionalis. Studia Linguistica et Balcanistica* 6. Warszawa: Institut slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 185–311.
- Dukova-Zheleva. Galina. 2010. *Questions and Focus in Bulgarian*. Doctoral Dissertation. University of Ottawa, Department of Linguistics Faculty of Arts, Ottawa, Canada.
- Fischer. Kerstin. 2007. Grounding and common ground: Modal particles and their translation equivalents. In: *Lexical Markers of Common Grounds, Studies in Pragmatics 3*, edited by Anita. Fetzer. and Kerstin. Fischer. Amsterdam: Elsevier, 47–66.
- Fetzer. Anita. and Fischer. Kerstin. 2007. Introduction. In *Lexical Markers of Common Grounds, Studies in Pragmatics 3* edited by Anita. Fetzer. and Kerstin. Fischer. Amsterdam: Elsevier, 1–12.
- Givón. Talmy. 1984. *Syntax*. Vol. I. Amsterdam: Benjamins.
- Goffman. E. 1967. On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. In E. Goffman. *Interactional Ritual: Essays on face-to-face behaviour*. New York: Penguin Books, Ltd.
- Hopper. Paul. J. and Traugott. Elizabeth. C. 1994 [1993]. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heine. Berndt. 2001. Grammaticalization. Constructions in Grammaticalization. In: B. D. Joseph. and R. D. Janda. *Handbook of Historical Linguistics*. London: Blackwell, 575–601.
- Levinson. Stephen. C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer. Frank. R. 1998. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmerse. Daniel. and Lieven. Elena. and Tomasello. Michael. 2013. Discourse Particles and Belief Reasoning: The Case of German *doch*. *Journal of Semantics* 0, 1–19 (doi: 10.1093/jos/fft001).
- Searle. John. R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spencer-Oatey. Helen. 1996. Reconsidering power and distance. *Journal of*

Pragmatics 26, 1–24.

Traugott, Elizabeth. C. and Dasher, Richard. B. 2002. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wiemer, Bjorn. 2014. *Mora da* as a marker of modal meanings in Macedonian: on correlations between categorial restrictions and morphosyntactic behaviour. In E. Leiss. and W. Abraham. (eds.). *Modes of modality*. Amsterdam: Benjamins, 127-166.

Yule, George. 1996. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.